

Оливера ИЊАЦ*

ИСТОРИЈСКИ АСПЕКТИ САВРЕМЕНОГ ТЕРОРИЗМА

РАЗУМЈЕВАЊЕ ТЕРОРИЗМА

У разумјевању савременог тероризма, који се са аспекта међународних односа и безбједности сматра феноменом, свакако се најприје мора поћи од дефинисања појма тероризма, као и од његовог поријекла, односно историјских коријена настанка и развоја.

Дефинисање тероризма

“Начин како дефинишемо тероризам пресудно утиче и на нашу реакцију на њега”¹

Досадашњи покушаји дефинисања тероризма нијесу довели до једне универзалне, сасвим прихватљиве дефиниције, због промјенљивог значења карактера тероризма у последњих 200 година. О напорима за дефинисање тероризма најбоље говори податак да је у периоду од 1963 до 1981 било више од 100 дефиниција тероризма² и да се до савремених дана тај број константно повећавао. Док се у једно доба насилна активност могла назвати тероризмом, у неком другом периоду историје иста активност може се оцијенити као рат, ослободилачка борба или криминал. Дакле, дефиниција се мијења у зависности од контекста³, а узроци који утичу на промјену значења тероризма могу бити различити:

* Аутор је докторант на Факултету политичких наука Универзитета Црне Горе, а запослена је у Управи полиције Министарства унутрашњих послова Црне Горе

¹ Stern, Dž., *Ekstremni teroristi*, Alexandria Press, Београд 2004, стр. 17.

² Laquer, W., *Reflections on terrorism*, Foreign Affairs, 1986, стр.15.

³ Зборник радова: *Национална и глобална безбедност*, Центар за цивилно-војне односе, Београд 2005. (Из текста Ђирић-Драгојловић, Н., “Стратешки одговор САД и ЕУ на тероризам, стр.59)

- историјски контекст;
- друштвени контекст;
- политички контекст;
- контекст насилне активности и сл.

Такође, постоје и други, назовимо их субјективни, разлози који отежавају дефинисање појма тероризам, јер су ставови о тероризму, углавном, набијени емоцијама и вриједносним судовима, што онемогућава рационалан опис ове појаве.

У прилог таквој тврдњи је и мишљење Брајана Џенкинса: *”Оно што се назива тероризмом на тај начин као да зависи од тачке гледишта. Употреба овог термина подразумева морални суд, и ако једна страна може да пришије етикету терористе свом противнику, онда је она успела да индиректно убеди друге да прихвате њен морални став.”*⁴

С обзиром на то да употреба појма тероризам има негативне конотације, управо ће начин како дефинишемо тероризам бити пресудан за реакцију јавности на њега.

У литератури постоји значајан број дефиниција тероризма, од којих се једне фокусирају на починиоце, друге на терористичке технике и слично. Мишљење Џ. Стерн (*Jessica Stern*) је да су само двије карактеристике битне за разликовање тероризма од других врста насиља⁵. Прво, тероризам је усмјерен на лица која нијесу борци и то га разликује од рата. Друго, терористи употребљавају насиље да би изазвали страх. Иначе, то намјерно изазивање страха је елеменат по коме се тероризам разликује од криминалног акта.

Затим, велики број аутора за полазиште у дефинисању тероризма узимају различите елементе и актуелна дешавања. Тако, Џ. Стерн (*Jessica Stern*) истиче да су се дефиниције тероризма временом мијењале како је еволуирало политичко окружење, а дефиниција коју она изводи, не односи се ни на извршиоце ни на намјеру: *“Ја дефинишем тероризам као акт насиља или претњу насиљем против особа које нису борци, а са циљем да се изврши освета, постигне застрашивање или на други начин утиче на неку публику.”*⁶

Дакле, може се констатовати да се највећи број дефиниција тероризма фокусира на два кључна индикатора: 1) политичка намјера као основа за извођење терористичког акта и 2) психолошки ефекат који се постиже терористичким актом.

У наредним дефиницијама нагласак је на политичкој намјери и сврси тероризма:

⁴ Хофман, Б., *Унутрашњи тероризам*, АЛФА, Београд 2000, стр.26.

⁵ Stern, Dž., *Ekstremni teroristi*, Alexandria Press, Beograd 2004, стр.15.

⁶ Ибид, стр.15

“ За **Џенкинса** (1984) је *тероризам употреба или претња употребом силе, усмерена на остваривање политичких промена.*’

‘**Лакер** (1987) каже да је *тероризам незаконито коришћење силе против невиних људи у циљу постизања политичког циља.*’”⁷

Затим, и у енциклопедијама је на исти начин објашњен овај појам: “Тероризам је начин борбе појединаца, политичких скупина и организација против постојећих друштвено-политичких система заснован на примјени организираног насиља”.⁸

У дефиницији Р.Гаџиновића истиче се политички циљ и наглашава смишљени карактер тероризма: “*Терористичка активност је организована и систематска примјена насиља једне групе са намјером да се изазивањем страха и личне несигурности код грађана наруши ауторитет државе или оствари неки од политичких циљева (државни удар, свргавање легалне власти, рушење Уставом утврђеног поретка у корист настанка тоталитарног друштва)*”⁹.

Такође, исти је случај и са званичним дефиницијама политичких институција и органа безбједности:

НЕКЕ ОД ЗВАНИЧНИХ ДЕФИНИЦИЈА ТЕРОРИЗМА¹⁰

“ Термин “тероризам” односи се на унаријед смишљено, политички мотивисано насиље које се чини против неборбених циљева од стране субнационалних група или тајних агената, а које обично има за циљ дјеловање на одређени аудиторијум.” (*Stejt Department*)

“ТЕРОРИЗАМ је акт лишавања живота или рањавања или акт уништавања или оштећења имовине цивила или владе без јасне дозволе одређене владе, од стране појединаца или група људи који самостално дјелују или влада које дјелују из властитих побуда или вјеровања да би постигли неки политички циљ.” (*Уједињене Нације*)

“Тероризам је незаконита употреба силе или насиља или пријетња силом или насиљем, уперена против појединаца или нечије имовине да би се извршила присила или застрашивала влада или друштво, а у многим случајевима да би се постигао неки политички, вјерски или идеолошки циљ.” (*Министарство одбране САД*)

⁷ White, Dž., *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd 2004, стр.9.

⁸ Орџа енциклопедија, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb 1982.

⁹ Гаџиновић, Р., *Тероризам и пропаганда*, Младост, Београд 1994, стр.10.

¹⁰ White, Dž., *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd 2004, стр.15.

Анализирајући неке од официјелних дефиниција тероризма, Б. Хофман учоава да им недостаје психолошка димензија, јер тероризам самим тим што је и насиље и пријетња насиљем има далекосежне психолошке посљедице, невезано од самог циља терористичког чина.

Овај аутор закључује да би се тероризам оквалификовао мора бити политички настројен, насилан, усмјерен за изазивање психолошких посљедица, руковођен од стране “завереничких” ћелија¹¹ и да га врши поднационална група.

Затим, с друге стране, неке дефиниције, које су блиске мом схватању ове појаве, потенцирају психолошки ефекат који тероризам изазива: “Он има циљ да улије страх и да при том застраши шири круг ‘циљног дела јавности’ који би могао да укључи супарничку етничку или верску групу, једну целу земљу, националну владу или политичку партију, или јавност у целини”¹², истиче Б.Хофман.

У складу са тим су и дефиниције неких научника које наводи Дž. White (Jonathan White):

“За *Креншову*, тероризам представља друштвено и политички неприхватљиво насиље уперено против невиних људи да би се постигао психолошки ефекат.”

‘Шмид види тероризам као метод борбе у којој жртве служе као симболичне мете. Насилни актери могу да створе хронични осећај страха употребом насиља ван оквира нормалног понашања. На тај начин добија се аудиторијум већи од непосредних жртава и долази до промене у јавним ставовима и акцијама.’”¹³

Катарина Томашевска назива тероризам сурогатом рата, јер се супроставља принципима ратног права, тј. не поштује га јер је неселективан у односу на жртве и мјесто напада. Она сматра да због тога што не постоји општеприхваћено појмовно одређење тероризма треба прво извршити анализу и класификацију политичког насиља, како би се утврдило да ли је тероризам један од видова политичког насиља и, ако јесте, како би се утврдиле његове специфичности.

Међутим, евидентно је да се у дефиницијама у политичким енциклопедијама¹⁴ тероризам одређује као акција насиља која се примјењује из политичких разлога ради застрашивања и беспопштедног сламања отпора онога према коме се врши и да она управо сублимира политичку намјеру и психолошки ефекат тероризма.

¹¹ Хофман, Б., *Унутрашњи тероризам*, АЛФА, Београд 2000, стр. 38.

¹² Ибид, стр. 38.

¹³ White, Dž., *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd 2004, стр. 10-12.

¹⁴ “Тероризам је систематско коришћење насиља да би се створила општа атмосфера страха међу становништвом и тиме постигао одређени политички циљ” (Енциклопедија Британика, Народна књига, Београд 2005, стр. 53)

Поред тога, неке од досадашњих дефиниција тероризма нагласак стављају на поједине елементе насиља, док друге запостављају. Наиме, те дефиниције у први план стављају нпр. посљедице терористичког акта, елементе организованости, сврху употребе терористичких аката (политичка, криминална, итд.) или неке социјалне елементе тог чина¹⁵.

С друге стране, има дефиниција које су више фокусиране на методе терористичког дјеловања:

*”Терористичке активности представљају примјену непосредног организованог насиља претежно једне мање групе спремне да и физичким путем, укључујући атентате, отмице, убиства, диверзије (војне, политичке, економске, индивидуалне), намећу своју вољу друштву, те употребљавајући психичко насиље према маси, изазивају страх, несигурност, зебњу и апатију”*¹⁶.

Ради бољег разумјевања овог појма неки аутори предлажу да се обрати пажња на учесталост елемента који су заступљени у дефиницијама, те, у том смислу, наводе примјер холандског истраживача Алекса Шмида који је анализом 109 дефиниција добио као резултат 22 елемента који се помињу¹⁷. Дакле, евидентно је да су најчешћих пет елемената који се помињу у дефиницијама тероризма:

- употреба силе и насиља - 83,5%
- политички карактер - 65%
- нагласак на изазивању страха и ужаса - 51%
- пријетња - 47%
- очекивање психолошких ефеката и реакција - 41,5%¹⁸.

Поред тога, помиње се још један број елемената, као што су: разликовање жртве и шире мете напада - 37,5%; циљно, планирано, организовано и систематско дјеловање - 32%; метод, стратегија и тактика борбе - 30,5%; екстремност, кршење прихваћених правила и непостижање хуманих обзира - 30%; уцјена, принуда и тјерање на послушност - 28%; жеља за публицитетом - 21,5%; самовоља и непостојање дискриминације - 21%; гдје су жртве цивили - 17,5%; застрашивање - 17%; гдје је нагласак на невиност жртава - 15,5%; извршилац је група, покрет или организација - 14%; симболична природа и показивање другима - 13,5%; непредвидљивост и неочекивана примјена насиља - 9%; тајност - 9%; понављање аката насиља - 7%; криминални и злочиначки карактер - 6% и захтјеви трећим лицима - 4%¹⁹.

¹⁵ Гађиновић, Р., *Тероризам и пропаганда*, Младост, Београд 1994

¹⁶ Ибид, стр.8.

¹⁷ Ибид, стр.17.

¹⁸ Ибид, стр.17.

¹⁹ Ибид, стр.17.

Код дефинисања тероризма као препрека се јавља проблем схватања овог појма. Наиме, оно што је за неког тероризам, за другог може бити борба за слободу. Један од ставова за ближе одређење тероризма може бити у вези са државом као циљем или објектом напада, а други се може односити на жртве напада, јер је угрожавање невиних један од најспорнијих проблема за одређивање тероризма. Тако је, рецимо, Данска заузела став да се тероризам може одредити на основу објекта напада.

Најчешће заблуде: Тероризам *versus* *terror*²⁰ и тероризам *versus* *gerila*²¹

Најчешће заблуде код дефинисања тероризма односе се на његово неразликовање од појмова: терор и герила. Наиме, није неуобичајено да се у пракси мијешају појмови тероризма и терора, превасходно због тога што је страх њихова заједничка карактеристика и основно оружје. Тако се под појмом ‘терор’ подразумевају акције насиља у политичке сврхе, ради застрашивања и беспоштедног сламања отпора онога према коме се терор спроводи. Тај израз има ширу примјену, подразумевајући не само страховладу као начин терористичке владавине, већ сваки облик наметања и доминације остварен изазивањем страха или слијепе послушности. Насупрот томе, појам ‘тероризам’ се у науци одређује као сложени облик организованог, индивидуалног и, рјеђе, институционализованог политичког насиља, које карактеришу застрашујуће физичке и психичке методе. Проблем је што се многи други облици политичког насиља сврставају под појам тероризам²². Разлог појмовног мијешања тероризма са сродним облицима политичког насиља је неразликовање тероризма као сложеног облика од других облика политичког насиља. Неки од основних облика политичког насиља улазе у ‘садржај’ тероризма.

Војин Димитријевић наводи да је тероризам заправо терор против власти, односно одговор на терор, што ће рећи да је противтерор. Надаље, тероризам је, по њему, подврста терора: “*Тако се, рецимо, масовном терору државног апарата противставља индивидуални те-*

²⁰ У *Политичкој енциклопедији* под *терором* се (од франц. *terreur*-сијање страха) подразумева акција насиља која се предузима у политичке сврхе ради застрашивања и беспоштедног сламања отпора онога према коме се врши.

²¹ У *Политичкој енциклопедији* под појмом *герила* (од шпанс. *querilla*-мали рат) подразумева се један од видова оружане борбе, а историјски се повезује са отпором шпанског народа против Наполеонове освајачке војске у периоду 1807-1814.

²² Зборник радова: *Међународни тероризам*, Београдски форум за свет равноправних, Београд 2002. (Из текста Симеуновић, Д., *Теоријско одређење тероризма*)

пор, терору спровођења агитациони терор, владавину терором опсада теророром или најједноставније терору одозго терор одоздо.”²³

С друге стране, постоје и другачије класификације које дефинишу терор као “кориштење застрашивања у сврху принуде од стране револуционарних покрета режима или појединаца и с политичким мотивима”²⁴, а тероризмом сматрају “суставно провођење организованог терора, било од стране државе, покрета или фракције, или од стране мале групе појединаца”²⁵.

Кључни основ разликовања ова два појма тиче се примјене насиља код тероризма, односно моћи код терора, за остваривање жељених циљева, а то су у првом случају свргавање и освајање власти, а у другом очување и одржање власти.

“... Моћ је заиста сама суштина власти, али не и насиље. Терор није исто што и насиље. То је пре облик владавине, која настаје када се насиље, након што је разорило сву моћ, не повлачи већ насупрот томе успоставља пуну контролу”²⁶, истиче Х.Арент.

У разликовању тероризма и гериле битно је истаћи да, по дефиницији војних аналитичара, тероризам и герила припадају спектру насиља веома ниског интензитета. Међутим, под термином герила обично се подразумева већа наоружана група која по систему војне јединице напада непријатељске војне снаге, осваја територије и контролише одређену територију и становништво. Такође, под герилом се подразумева и систем ратовања који одликује вршење милитантних илегалних операција. Терористима нијесу својствени ни такви системи организовања ни функционисања²⁷.

Наиме, у сфери безбједности тероризам се квалификује као врста асиметричног ратовања, коју одликују неконвенционалне, нерегуларне методе и технике ратовања. То значи да тероризам не дјелује директно, за разлику од герилског начина ратовања.

П. Вилкинсон сматра да је тероризам особен по свом значењу: “Тврдим да је увелико погрешно тероризам третирати као синоним за инсурекцију²⁸, герилско ратовање или опћенито политичко насиље”²⁹, са чим се само дјелимично слажем, зато што његову основу чине побуна против неправди и политичке тежње.

²³ Димитријевић, В., *Тероризам*, Београд 1982, стр. 24

²⁴ Габиновић, Р., *Тероризам и пропаганда*, Младост, Београд 1994, стр. 21.

²⁵ Ибид, стр. 21.

²⁶ Чупић, Ч., *Политичка антропологија*, АЛФА, Београд 2002 (из Арент.Х, “О насиљу”, стр. 174.)

²⁷ Хофман, Б., *Унутрашњи тероризам*, АЛФА, Београд 2000, стр. 36.

²⁸ *Инсурекција* - буна, побуна, устанак, дизање народа на оружје.

²⁹ Wilkinson, P., *Terorizam protiv demokracije*, Golden Marketing, Загреб 2002, стр. 17.

Историјски аспекти појаве тероризма

“*‘Ја се буним, ми дакле јесмо’,
говорио је роб*”³⁰

Историјски аспект тероризма се односи на развој тероризма и на различите форме његове манифестације у различитим временима. Наиме, историјски развој тероризма указује да је он оруђе промјене и стратегија очајника. Скоро да није могуће говорити о тероризму ван историјског контекста терористичке борбе. Концепт тероризма је еволуирао током вјекова. Тако се, пред крај XIX вијека, у Европи десила серија сензационалних убистава. Наиме, анархисти и социјални револуционари су вршили атентате на краљеве и краљице, аристократе и државне службенике, чиме су изазвали велику забринутост владајућих елита.

Слиједи хронолошки преглед атентата, тзв. аката индивидуалног тероризма, који су терористи починили крајем 19 вијека³¹:

Године 1878. терористи су убили њемачког императора, шпанског краља и краља Италије; 1881. године убијен је руски цар Александар II; током 1890-их, које су, иначе, познате као “бомбашка деценија”, приближно по један шеф државе је убијан сваке године - 1894. је убијен француски предсједник Карно, 1897. шпански премијер, 1898. императорка Аустрије, 1900. италијански краљ, а 1901. предсједник САД Вилијем Мак Кинли. Такође, било је и много покушаја убиства широм Европе. Међутим, читава прича је почела у Русији, гдје је крајем XIX вијека интелектуална елита сматрала да је терористичко насиље једини начин да се модернизује руско друштво, што је покушала да оствари кроз дјеловање чланова терористичке организације “Народна воља”.

Иначе, у историјској перспективи, истичу се управо активности руских терориста, због неких особености које су их одликовале, а које су до данас популарне у групама које се служе тероризмом.

Д.Стерн (Jessica Stern) нагласак посебно ставља на начин извршења: “Тероризам с краја деветнаестог и почетка двадесетог века поставио је стандарде бруталности који су постали *modus operandi* последње две владавине династије Романових, а затим и совјетског режима.”³²

У другој половини XX вијека појавила се једна нова врста тероризма - насумично насиље, па су тако мете терориста, посебно после 1970. г., били они који немају никакве везе са друштвеним појавама које терористи критикују.

³⁰ Camus, A., *Pobunjeni čovjek*, ZORA-GZH, Zagreb 1976, стр. 241.

³¹ Stern, Dž., *Ekstremni teroristi*, Alexandria Press, Beograd 2004, 21.

³² Ибид, стр. 22.

Крај XX и почетак XXI вијека обиљежила је појава или боље рећи васкрсење “светог тероризма” (вјерског), уколико за полазиште узмемо религијске групе зелоти-сикарији, Асасени и Таги, које су практиковале вјерски тероризам почев од првог вијека нове ере³³.

Руски тероризам с краја 19. вијека

Тероризам је у Русији започео у другој половини XIX вијека на иницијативу радикалних демократа који су сматрали да се демократизација може постићи само насилном револуцијом. Тако је један број демократа почео илегално да спроводи субверзивну дјелатност и насиље, а тероризам је имао функцију средства за изазивање револуције. Тачније, радикални демократи су 1848. г. преузели контролу над револуционарним покретом и спровели револуцију засновану на убиствима и насиљу, а термин тероризам је почео све више да се употребљава при описивању тог насиља. Отуда се присталице спровођења револуције у Русији крајем XIX вијека називају терористима: ”Они су популарно називани “терористима” због тога што су очекивали да остваре друштвену револуцију тероришући капиталистичку класу и њене присталице”³⁴, наводи Џ. Вајт (Jonathan White).

Таква борба је заправо била отјелотворење идеје ослобођења, зато је имала одређену вриједност и врлину. Као један од револуционарних постулата било је и спровођење социјалне револуције. Настајање револуције су, како Б. Хофман сматра, условиле велике друштвено-економске промјене крајем 19 вијека, што је иначе карактеристична ситуација за стварање нове “универзалистичке идеологије” као што је комунизам³⁵. У овом миљеу је настала нова ера тероризма, са револуционарним одликама које посједује и данас.

Међутим, у оквиру радикалног демократског покрета, дошло је 1850-тих до подјеле на двије струје и од тада потиче анархистички покрет. Његове присталице су називане анархистичким терористима, а најпознатији су били: Бакуњин, Нечајев, Кропоткин, Морозов, итд. Анархизам³⁶ је постао међународни покрет, а анархисти-терористи су извршили атентате на лидере разних земаља. Сврха таквог дјеловања је била усмјерена према ономе што је оличавало државу и систем. С тим у

³³ Ибид, стр. 23.

³⁴ White, Dž., *Terorizam*, Alexandria Press, Beograd 2004, стр. 83.

³⁵ Хофман, Б., *Унутрашњи тероризам*, АЛФА, Београд 2000, стр. 13.

³⁶ У *Политичкој енциклопедији* анархизам (од грч. *анархија*-безвлашће) је објашњен као социјална и политичка доктрина која одбацује и негира улогу и историјски значај државе и политичких установа у друштвеном животу.

вези, значајно је истаћи да су главни подстицај за покретање револуције изазвале мјере власти после студентских немира гдје је, како каже Л.Перовић, “револуционарни терор постаје неизбежан - и као средство одбране револуционара и као средство рушења једног дотрајалог система и буђења инертног народа”³⁷.

Организација “Народна воља”

У оквиру револуционарног покрета се развила идеја о тајном дјеловању, која од августа 1862. године, добија своје остварење формирањем организације ”Земља и слобода”. Током најуспјешнијег периода руског тероризма милитантни чланови групе ”Земља и слобода” основали су терористичку организацију ”Народна воља”, која је дјеловала од 1878 до 1881. године. Терористичку тактику народовољаца су одликовала убиства и ликвидације крупнијих политичких личности, а главно начело им је било ”пропаганда дјелом”³⁸.

Тако су, током тог периода, чланови те групе извршили многа политичка убиства, закључно са атентатом на руског цара Александра II 1881. године. Међутим, у оквиру саме организације, тј. међу “народњацима”, постојала су три правца: анархисти, прогресисти и јакобинци и бланкисти.

Анархистички тероризам се суочио са чињеницом да се промјена коју они желе не може остварити замјеном личности већ то подразумјева и промјену система и установа класне владавине. Узроци који су подстакли анархисте да чине акте насиља су политичка незадовољства, а циљ им је био преношење својих политичких гледишта и приморавање владе да одговори на њихове захтјеве. Приликом тога открили су да им прибијегавање насиљу доноси публицитет.

Ипак, тактика руских анархиста је све до данас инспирација за терористе, без обзира на разлике у основном мотиву њиховог дјеловања. У том контексту, најчешће се за примјер узима модерни националистички тероризам који вуче своје коријене из анархизма.

Анархизам се често поистовјеђује са тероризмом, али има мишљења која се томе супростављају, а као разлог за то наводи се да у радовима највећих анархистичких мислилаца не истиче да је тероризам неопходан за остварење анархистичких циљева³⁹. Мишљење В.Димитријевића је да анархизам посебно не треба мијешати са левичарским тероризмом⁴⁰. У том смислу, он прихвата став Михаила Бакуњина да

³⁷ Перовић, Л., *Планирана револуција*, БИГЗ, Београд 1986, стр. 95.

³⁸ Хофман,Б., *Унутрашњи тероризам*, АЛФА, Београд 2000, стр. 13.

³⁹ Димитријевић, В., *Тероризам*, Радничка Штампа, Београд 1982. 32.

⁴⁰ Ибид, стр.32.

револуцију треба спроводити уништењем ствари, односа и посебно државне својине, па онда неће бити потребе да се уништавају људи⁴¹.

Ипак, анархизам је, због примјењиване стратегије и тактике, имао одјека и утицаја на касније генерације терориста, иако се сматра да унутар Русије није покренуо неке значајније промјене: “Међутим, иако су анархисти били одговорни за импресиван низ атентата на шефове држава и за изванредан број нарочито познатих бомбашких напада, негде од 1878. до друге деценије XX века, у крајњој анализи, осим што је изазивао често претеран страх, анархизам је врло мало утицао на унутрашњу и спољну политику држава у којима се јавио”⁴², оцјењује Б.Хофман.

Идеје “народњака” С.Нечајева се могу упоредити са одликама савременог тероризма. Ради се о сљедећем: изазивати власт да предузима репресивне мјере, не нападати најомраженије представнике власти и чинити све да се повећају страдања и биједи маса.

За опис околности и стања који су тада настали у руском друштву и у редовима терориста, може послужити запис Вере Фигнер, истакнуте револуционарке “Народне воље”:

”Као и сваку борбу која не почива на идејама већ на сили, њу је пратило насиље, *а насиље, било да се оно врши над мишљу, над делатношћу или над људским животом, никада не доприноси омекшавању нарави*. Оно, насиље, изазива озлојађеност, развија зверске инстинкте, буди мрачне пориве и подстиче подмуклост. Човечност и великодушност са њим су неспојиви. У том смислу власт и партија, ступивши у борбу прса у прса, такмичиле су се у изопачавању средине која их је окружавала. С једне стране, партија је истицала да су у борби са противником сва средства дозвољена, да циљ оправдава средство; упоредо са тим, она је стварала култ динамита и револвера, ореол терористе; убиство и стратиште снажно су пленили умове омладине, и што су њени нерви били слабији, а живот тежи, револуционарни тероризам ју је пре доводио до егзалтације: када се већ мора живети кратко, када резултати идејне борбе могу бити тек незнатни, код активисте се јавља жеља да види конкретну, опипљиву манифестацију сопствене слободе. Само је терористички акт, са свим својим насиљем, могао бити таква манифестација. Друштво је, најчешће, не видећи излаз из постојећег стања, делом симпатисало насиље партије, делом је на њега гледало као на нужно зло, али и у том случају је аплаudirало одважности и искуству бораца, а учесталост терористичких аката чинила их је нормом друштвеног живота”⁴³, навела је Л.Перовић.

⁴¹ Ибид, стр.33.

⁴² Хофман, Б., *Унутрашњи тероризам*, АЛФА, Београд 2000, стр. 15.

⁴³ Перовић, Л., *Планирана револуција*, БИГЗ, Београд 1986, стр. 72.

Међутим, временом је ова организација, иако је примарно имала револуционарни циљ, сасвим напустила идеју народне револуције и усредредила се на политичку борбу, на уништење власти кроз разне облике дјеловања ове тајне организације. Тероризам је, у таквим околностима, очигледно био неизбјежан: “Терор, дакле, није принцип, већ нужно зло на које су народовољце присилили услови политичке деспотије”⁴⁴.

Практиковање тероризма је неколико година било интензивно, а посебно су народовољци остали запажани по атентатима на представнике власти, за које им је суђено и изрицане смртне казне, али то није умањило њихове терористичке активности већ се “претворило у друштвену заразу”, како наводи Л.Перовић⁴⁵.

Једини услов за приступање младих људи организацији “Народна воља”, била је спремност на акцију и сопствену жртву, о чему свједочи изјава члана Извршног комитета организације: “Приликом пријема нових чланова, ми их никада нисмо питали: какво мишљење имају о социјалдемократији, о анархизму, о уставима, о републикама. Ми смо само питали: ‘Да ли си ти спреман да одмах даш живот, личну слободу и све што имаш за ослобођење своје отаџбине?’”⁴⁶

Спремност на апсолутну жртву најбоље одсликава исказ члана те организације уочи атентата на Александра II: “Александар II мора умрети. Мени или неком другом пашће у део да му задамо страшни последњи ударац, који ће одјекнути у читавој Русији и чији ће ехо допрети до сваког њеног кутка. То ће показати блиска будућност. Он ће умрети, а заједно са њим умрећемо и ми, његови непријатељи, његове убице... Мени није суђено да учествујем у последњој борби. Судбина ме је предодредила за рану смрт, и ја нећу видети победу, нећу живети ниједан дан, ниједан час у светло време победе, али сматрам да ћу својом смрћу учинити све што сам дужан да учиним и нико на свету не може ништа више тражити од мене.”⁴⁷

Мишљење јакобинаца и бланкиста је било да се политичка револуција може постићи само на један начин - да се удари на државну власт, како би је дезорјентисали, изазвали код ње панику и срушили мит о њеној недодирљивости.

За објашњење сврхе дезорјентисања власти и показивања њених слабости, у циљу покретања незадовољства и страсти за борбу код народа, Л.Перовић наводи дјелове исказа Сергеја Нечајева: “Када он уви-

⁴⁴ Ибид, стр.133.

⁴⁵ Ибид, стр.131

⁴⁶ Ибид, стр.138.

⁴⁷ Ибид, стр.130.

ди да је та страшна власт, под којом је он навикао да трпи и савија кичму, у чију је неуништиву снагу научио да верује, да је та страшна власт оскрнављена, растројена, дезорганизована, слаба, о, тада се он ничега и никога неће бојати, и његово прикривено незадовољство, његова пригушена мржња избиће незадрживом снагом.”⁴⁸

Утицај руског тероризма и значај дјела “Катехизис револуционара”

Треба истаћи да се многе терористичке групе, које су се у свијету појавиле у последњих педесетак година, надахњују “ликом и дјелом”, прототипом правог анархисте, који је фанатично одан циљевима револуције, спреман на жртву, непоколебљив, презире бизарност моралног посрнућа и хипокризије неокапиталистичког друштва и сл. Томе је дало допринос и дјело “Катехизис револуционара”, јер су принципи револуције у њему исписани. Ово дјело није само свједочанство анархистичког учења већ је његов значај и у одјеку које је имало и још увјек има “до те мјера да разна правила савремених терористичких група по духу и облику много личе на њега”⁴⁹.

Такође, у “Катехизису” је јасно раздвојено што се подразумјева под политичким убиством, а што под чистим тероризмом. Осим тога, значајна одлика овог дјела је што говори о терористи као аскети који је потпуно предан револуцији, коју схвата као акт који се чини у корист будућих генерација: “Револуционар је осуђен човек... Све у њему подређено је једном једином искључивом интересу, јединој мисли, јединој страсти - револуцији... За њега је морално све што помаже победи револуције...”⁵⁰

Значај дјела “Катехизис револуционара” се, по мишљењу Л.Перовић, највише огледа у томе што је у њему “до крајних консеквенци доведено начело *циљ оправдава средство*”⁵¹.

Поред тога, сматрам да се значај овог дјела огледа и у односу на тактике и технике које се примјењују на терористе од стране оних који управљају њиховим акцијама, али и животима. За такву тврдњу имам у виду резултате истраживања социолога и социопсихолога. Наиме, очигледно је да су се и тада, као и данас, употребљавале технике као што су осамљивање, отуђивање од остатка колектива, дехуманизација, сатанизација и слично томе. То се најбоље уочава из прописаних норми

⁴⁸ Ибид, стр.144.

⁴⁹ Димитријевић, В., *Тероризам*, Радничка Штампа, Београд 1982, стр. 36.

⁵⁰ Ибид, стр.36.

⁵¹ Перовић, Л., *Планирана револуција*, БИГЗ, Београд 1986., стр. 147.

у “Катехизису” које се односе на став који револуционар мора имати према себи и друштву, који се, и поред протока времена и трансформације циљева, мотива и слично, могу примијенити и на савремене терористе:

“1. Револуционар је отписан човек. Он нема ни своје интересе, ни послове, ни осјећања, ни склоности, ни имовину, чак ни име. Све је у њему заокупљено једним јединим искључивим интересом, једном једином мишљу, једном једином страшћу - револуцијом.

2. У дубини свог бића, не само на речима, већ и на делу, он је прекинуо везу са грађанским начином живота и са читавим образованим светом, са свим законима, традицијама и обичајима и моралом овог света. Он је његов немилосрдни непријатељ и ако и даље наставља да живи у њему, онда је то само зато да би га сигурније срушио.

3. Револуционар презире сваку теорију и одрекао се светске науке, препуштајући је будућим покољењима. Он познаје само једну науку, **науку рушења**. Само зато и искључиво зато он сада проучава механику, физику, хемију, па можда и медицину. Због тога даноноћно проучава живу науку о људима, карактерима, стању и условима постојећег друштвеног уређења, у свим слојевима. Циљ је један - најскорије уништење тог друштвеног уређења.

4. Револуционар презире друштвено мишљење. Он презире и мрзи све побуде и испољавање постојећег друштвеног морала. За њега је морално све, што доприноси победи револуције. Неморално и злочиначко, све што је омета.

5. Револуционар је отписани човек, неумољив према држави и уопште према класно-организованом друштву; ни он не треба да очекује од њих никакву милост за себе...

6. Суров према себи, он мора да буде окрутан и према другима... За њега постоји само једно уживање, једна утеха, награда и задовољство-успех револуције. Даноноћно мора имати једну једину мисао, један циљ-немилосрдно рушење. Тежећи хладнокрвно и неуморно том циљу, он мора да буде спреман да и сам погине и својим рукама да уништи све што омета његово остварење...

14. У циљу немилосрдног уништавања, револуционар може, па чак често и мора, да живи у друштву, правећи се да уопште није оно што у ствари јесте...

15. Цело то срамотно друштво мора да буде подељено у неколико категорија: прва категорија обухвата оне које треба одмах и без одлагања ликвидирати...”⁵²

⁵² Ибид, стр. 178-180.

Дакле, иако нема јединствене и прецизне дефиниције тероризма, нити се са сигурношћу могу утврдити коријени поријекла ове појаве, као ни њени узори, једно је сасвим сигурно, а то је да су његове последице погубне и несагледиве.

Olivera INJAC

“UNDERSTANDING OF TERRORISM”

Summary

One of the contemporary security phenomena which is challenging in public, mostly because of the consequences but also why it has become a sort of modern warfare, has requested to be researched from many different aspects.

At the beginning of the understanding of terrorism there is always a dilemma how to define terrorism, because of the fact that doesn't exist an universal definition of terrorism which is acceptable for all. Great amount of the terrorism researchers has tried to consolidate the origin and the historical roots of that phenomenon. That's why this article will try to define terrorism and his historical aspect, but it's necessary to emphasize that complexity of terrorism request his research and from many other aspects – political, sociological, psychological, religious, antropological, etc.

There is many definitions of terrorism, depending on the starting point or purpose, where is mostly emphasised organized character of this phenomenon. Anyway, most of definitions is focused on two main indicators: 1) political purpose as a basic element in committing terrorist attack; 2) psychological effect which terrorist attack causes.

Attempts of the closer understanding of terrorism are focused on the analysis of the elements which are most often mentioned in the terrorism definitions.

Development of terrorism, including his origin and ideals, has mentioned in the chapter of historical aspects of terrorism, where are russian anarchists and organization „Nations Will“ described as a basic factor of the roots and standards of the violence and insurgency. In the last fifty years many of terrorist groups as a roots accepted prototype of the real anarchist, fanatically oriented to fight, whose main principle is „goal justify methods“.